

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 22.06

Б. Г. Білецька, здобувач, КНУТШ

ВЛАСТИВОСТІ ТА ФУНКЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ СИМВОЛІВ

Розкриті властивості релігійних символів, особливості їх генези у міфологічній та релігійній свідомості, що засвідчує досвід осягнення глибинних рівнів буття. Вказується на горизонтальний та вертикальний, трансцендентний та іманентний рівні функціональних виявів релігійної символіки, її роль в конструюванні життєвого світу людини.

Ключові слова: релігійний символ, горизонтальний та вертикальний рівень, трансцендентний та іманентний рівень, функціональний вияв.

Раскрыты свойства религиозных символов, особенности их генезиса в мифологическом и религиозном сознании, которое показывает опыт постижения глубинных уровней бытия. Указывается на горизонтальный и вертикальный, трансцендентный и имманентный уровни функциональных проявлений религиозной символики, ее роли в конструировании жизненного мира человека.

Ключевые слова: религиозный символ, горизонтальный и вертикальный уровень, трансцендентный и имманентный уровень, функциональное проявление.

Disclosed properties of religious symbols, especially their genesis in the mythological and religious consciousness, confirming comprehension experience of the deep levels of being. Specifies the horizontal and vertical, transcendent and immanent level functional manifestations of religious symbolism and its role in the construction of human life world.

Keywords: religious symbol, horizontal and vertical level, the transcendent and the immanent level, functional expression.

Вплив світових глобалізаційних процесів позначається на всіх сферах людського життя, урізноманітнює його, сприяє взаємопроникненню культур, зростанню плюралізму й потребує нового бачення світу в усіх його проявах. Глобалізований світ, з одного боку, сприяє залученню людей до загальнолюдських цінностей, а з іншого – призводить до нівелізму і втрати ментально-історичних надбань людства. Це особливо важливо сьогодні, оскільки збільшуються зовнішні прояви релігійності за відсутності глибокої віри у вірних, релігія зазнає процесів ірраціоналізації, клерикалізації, містифікації. Причому в орієнтаціях молоді на релігійний феномен часто переважають екзотичність і прагматизм. Тому саме сьогодні особливо гостро стоїть питання про вироблення у людини здатності і готовності протистояти екзистенційному вакууму, моментам дестабілізації смислового простору функціональних виявів релігійної символіки.

Символ є предметом багатьох досліджень філософського, семіотичного, лінгвістичного, релігієзнавчого напрямків. Його осмислення можна віднайти ще в античності. Проте у філософському значенні символ став використовуватися в пізньому неоплатонізмі. Релігійний смисл символу можна відстежити ще в рамках середньовічної екзегези, коли були вироблені численні процедури тлумачення священних текстів. Власне, в цьому контексті символ стає засобом розкриття шарів буття, зокрема таємного, прихованого його сенсу. Сьогодні в контексті релігієзнавства проблему символів досліджують О. Борисенко, М. Єресько, А. Забіяко, В. Папаяні,

Д. Пивоваров та інші. Однак не дивлячись на певний науковий доробок, все ж таки питання щодо функціональної ролі сакральної символіки, її властивостей потребує детального наукового обґрунтування. Отже, метою статті є розкриття основних властивостей релігійних символів, їх функціональних аспектів та ролі в конструюванні буттєвого світу людини.

Приховані можливості символу як знака-посередника між людиною і Абсолютною реальністю почали усвідомлювати ще в глибоку давнину, при формуванні перших релігійних вчень, коли виникла інтелектуальна потреба подумки зв'язувати між собою невидимі і проявлені аспекти Буття. Архаїчне релігійне мислення винайшло і особливі знаки-сакральні символи, які згодом перетворилися в найважливіші атрибути певних релігійних традицій. В цьому контексті пригадаймо насичений символікою твір М. Коцюбинського "Тіні забутих предків". Така назва праці не випадкова. Серед гуцулів, відрізаних горами від широкого світу, збереглися ті давні звичаї і вірування, давнє світосприймання і світовідчуття, коли природа й життя людини зливались в одне нероздільне ціле. Первісна релігія вважала людину богорівною, могутнім володарем своєї долі, всього земного довкілля. Яскраво зобразив це язичницьке світовідчуття людської всемогутності й богорівності М. Коцюбинський в образі мольфара-чарівника Юри: "Він був могутній, потужний, все знав. Од його слова гинула зразу худоба, сохла й чорніла, як дим, людина, він міг наслати і смерть, і життя, розігнати хмару і сперти град, вогнем чорного ока спелить ворогів і запалити в жіночому серці кохання. Він був земним богом той Юра..." [1, с. 9].

З часом деякі символи втрачають свою цінність (так сталося, наприклад, з ранньохристиянським символом "риба"), а інші набувають нового значення. Згодом один і той же релігійний символ може мати несхожі конфесійні смисли і супроводжується різними ритуальними діями. Риси, привнесені християнством, не зруйнували дохристиянського значення символів. Здебільшого християнські символи беруть початок в міфологічному минулому народу, перегукуються з символами Старого Завіту. Історія послідовно додавала нові значення, які, власне, не порушують загальної структури символу. У християнстві важливий навіть не сам символ, а його втілення в Бозі. Для релігійної людини всі прояви світу володіють надприродною значимістю; в них завжди виявляється сакральний аспект. Кожен символ наділений первинним значенням, і всі нововведення не спрощують, а навпаки, збагачують його і тим самим наповнюють смисловими відтінками всю релігійну систему. Погоджуємося з думкою М. Єресько, яка під символом розуміє: "1) спосіб буття та функціонування смислу, а також спосіб його фіксації, збереження, онтологізації; 2) продукт та елемент символізуючого процесу; 3) діалектична взаємодія образу й знаку, відображення, вираження і позначення; 4) ізоморфна єдність чуттєво сприйманої конкретної форми та ціннісно-смислового абстрактного змісту; 5) онтосемантична копулятивність та енергетичний конденсатор смислу – визначеність зв'язування (схоплювання) смислу, що утворює енергетичний ресурс" [2, с. 107]. Російська

дослідниця пропонує наступну логіку розгортання: смисл – ключ до розуміння символу; символ – ключ до розуміння мови релігії; мова – ключ до розуміння визначення і визначеності релігії [2, с. 105].

Символ – продукт міфологічної свідомості, його витoki містяться в міфологічному образі. Оскільки міф народжується в напрузі думки між полюсами "Я" і "не-Я", остільки для процесу міфологізування притаманне наростання сенсу. Причому сенс народжується не на рівні звучання, а на рівні значень. Багатозначність сенсу, яка призводить до утворення символів, відстежується в площині між означенням і означуваним. При переході в релігійну свідомість символ зберігає деякі особливості свого предка – міфологічного символу, що сприяє його адаптації в системі релігії. Причому в цьому контексті символ відповідає вимогам релігійної свідомості: по-перше, він є найбільш зручним для релігії способом репрезентації надприродного, оскільки уможлиблює реальність символізованого; по-друге, символ об'єктивується в сфері культу і виступає незамінним посередником в спілкуванні з об'єктами, які він репрезентує, створюючи діалогічний простір спілкування з надприродним. Релігійний символ передає людську ситуацію в космологічних термінах і навпаки; точніше, він оголює взаємозв'язок між структурами існування і космічними структурами. Людина не відчуває себе "самотньою" в Космосі, вона "відкрита" світу, який завдяки символу стає людині зрозумілим і ближчим. Будь-який символ, в який би контекст він не входив, завжди відкриває людині глибинну єдність різних сфер реальності. Таким чином, символ, з одного боку, надає сакрального статусу певним речам, явищам, а з іншого – стаючи символами, тобто знаками сакральної реальності, ці об'єкти вписуються в царину священного.

Будь-яка релігія в своїй системі має своєрідну символічну "матрицю", яка формує унікальність даної релігійної системи та відмінність її від інших. Знаково-символічні форми відіграють роль репрезентації реальності людини, оскільки ця реальність ніколи не дається їй безпосередньо. Релігійна свідомість є певним смисловим актом, складеним з елементів смислової форми і смислового змісту. При цьому в кожному смисловому акті присутній також і сенсожиттєвий горизонт. Саме на цей горизонт сенсу вказує П. Тілліх, зазначаючи, що в концепції релігійного символу слід розрізняти, з одного боку, власне момент релігійного переживання, з іншого – його символічне вираження, інакше кажучи – саму інтенціональність, яка спрямована на безумовне як таке і його символічне структурування. "Символи і знаки володіють однією загальною властивістю: вони вказують на те, що знаходиться поза них самих. ... Друга властивість символу: символ співприймає участь в тому, на що він вказує. Третя властивість символу полягає в тому, що він оголює ті рівні реальності, які, зазвичай, приховані від нас... Четверте властивість символу полягає в його здатності не тільки оголювати ті виміри і елементи реальності, які інакше були б недоступні нам, але і відмикати ті виміри і елементи нашої душі, які відповідають цим вимірам і елементам реальності... Навмисно створити символи неможливо: така п'ята властивість

символу... Шоста і остання властивість символу – наслідок того, що символи неможливо винайти" [3, с. 159–161].

Безумовно, в ситуаціях, пов'язаних з тиражуванням полісемантичного знака-символу, важливо якомога довше утримувати його живучість, бо "вмирання" символу з неминучістю призведе до трансформації онтогносео-аксіологічної моделі буття – руйнуванню картини світу. Свідомість людини може створювати особливі "точки опори", – духовні символи, – спираючись на які вона стає здатною до самоочищення, розотожнення "Я" і "не-Я", – трансцендування. Отже, духовні символи виконують конструктивну, креативну роль не тільки в культурі, але й у свідомості людини. Людина творить духовні символи, а вони, в свою чергу, творять її. Безперечно, світ релігійної символіки доволі різноманітний. С. Кувичка пропонує наступну класифікацію релігійних символів: до першої групи належать символи за формою їх прояву; до другої групи – символи за їх змістом, тобто перелічені види символів присутні в структурі проявленої форми символу як змістовний елемент; третя група включає розподіл символів за кількістю символів у складі одного. Отже, за формою прояву символи розподіляються на: словесні, жестові, предметні, образотворчі, фонові, ідеальні образи. За змістом символи можна поділити на: абстрактні, зооморфні, антропоморфні. За кількістю символів у складі одного: прості, складні або композиційні [4, с. 82].

Релігійна символіка отримує свій статус, коли здійснює побудову сакрального простору, переорієнтовуючи плин часу щодо профанного як над просторовий і надприродний чинник. Причому в ній немовби присутнє "почуття трансцендентності", в безпосередній, вертикальній (людина-Бог) і опосередкованій, горизонтальній (людина – людина) площинах. "Будучи трансцендентним світу, Бог являвся в ньому за допомогою динамічних, минутих форм. Його ім'я, відкрите ним обраною народом, було єдино стабільним іманентним символом Божої присутності в поцейбічному бутті" [5, с. 5]. Причому ім'я мало не стільки магічний вплив, скільки виступало об'єктом поклоніння, цариною священного. В культурі Стародавнього Ізраїлю, сутність імені, з одного боку, в поверхово-світському аспекті зближується з поняттями відомості та пам'яті, з іншого – глибинно-містичного – з поняттями сили та слави. В старозавітній свідомості ім'я (перш за все ім'я Бога) виражало активний, енергійний прояв в світі іменованої сутності.

Зазвичай вертикальний зв'язок відображає безпосереднє спілкування людини з Абсолютом. Горизонтальний зв'язок утворюється опосередковано через предмети, об'єкти, образи, уявлення "тварного світу". Якщо ж порушується вертикальний зв'язок, у системі "людина-Бог", то релігійний символ втрачає інтегративну функціональність, традиція омертвляється, і культове виконання здійснюється формально. "... Символи переінтерпретовуються; якщо вони переважуються, то виходять з ужитку, або ж їх заміщає деякий аналогічний символ/знак, виступаючи маркером характерного зв'язку, процесу як обумовленості" [6, с. 69]. Для всіх релігійних символів існують два основоположні виміри: трансцен-

дентний рівень, що знаходиться за межами емпіричної реальності, з якою ми зустрічаємося, і іманентний рівень, який ми виявляємо в межах зустрічі з реальністю. Трансцендентний рівень включає символіку, пов'язану з цариною самого Бога, його якостей, атрибутів та дій. Іманентний рівень фіксує рівень явлення Божественного в часі і просторі, коли певна реальність стає носієм Священного.

"Виплавлені" в процесі релігієтворення релігійні символи характеризуються достатньою гнучкістю, що дозволяє їм залежно від певних умов, що склалися в конкретно- історичний період, переорієнтувати свою структуру так, щоб найефективніше реалізувати свої функції.

Вперше термін функція (*лат. functio* – здійснення, виконання) був застосований Г. Лейбніцем у математиці в значенні "відношення двох об'єктів, де зміна одного з них відповідає зміні іншого" [7, с. 753], пізніше це поняття потрапило в фізіологію та біологію, а вже потім у соціогуманітарне знання, тому воно нерідко переосмислювалося в межах тієї чи іншої, переважно соціологічної теорії. В найбільш широкому філософському значенні функція визначається як "діяльність, роль об'єкта в межах певної системи" [7, с. 753]. Ці методологічні настанови й "спрацьовують" щодо релігійних символів.

Функціями символу, що проявляють себе і можуть бути використані в певних релігійних традиціях, є ідентифікаційна, сенсожиттєва, інтеграційна, комунікаційна, легітимуюча та ін.). Але всі вони інтегровані в суто релігійну за ознаками функцію символу, а саме сакральну. Е. Сміт, визначаючи релігійну ідентичність як – суб'єктивне визнання зазначає, що релігійні ідентичності спираються на об'єднання культури та її елементів: цінностей, символів, міфів, традицій – часто кодифікованих в обрядах та ритуалах [8, с. 15–16]. За допомогою символів створюються основні соціальні позиціонування. Через символічні форми група, конфесія світоглядно ідентифікують себе; відрізняють себе й протиставляють іншим. Символічний означальний ресурс розмежовує "своє" і "вороже", бажане та небажане, Вони і Ми. Символічна мова схиляє до однозначного вибору "за" чи "проти", намагаючись привабити позитивом і відлякати вказівкою на негативи соціальної дійсності, підкреслені за допомогою експресивних означників. Символічні позиціонування в релігійній сфері так само виразні, як і в світській. За допомогою символів релігія моделює свого адепта, пояснюючи мету його існування та прищеплюючи релігійні приписи, манери зовнішньої пристойності (одяг, обов'язкові до володіння речі, обов'язкові до виконання ритуали). Наприклад, за всю історію християнства постійно фіксуються випадки появи стигмат, багато християн вважають, що стигматице дар Божий, символи страждань Христа. Перша історично зафіксована поява стигмат датована 1224 роком, у святого Франциска Асизського. Згідно з легендою, святий Франциск побачив уві сні Ангела, який п'ятьма променями світла посік стигмати у нього на тілі. Релігійні символи – це знаки присутності Бога, що суттєво впливають на сприймання інформації віруючим, його взаємодію зі світом, формування ним досвіду та здійснення головного життєвого завдання – єднання із Богом.

Символ для віруючої людини є не тільки носієм якогось більш глибокого потаємного смислу; він співвідноситься із її актуальною життєвою ситуацією, з реальністю релігійного досвіду, що вона переживає щоденно. Релігійний символ виконує ідентифікаційну функцію, з одного боку, на рівні релігійної традиції, яка конструює сакральний простір, а з іншого – на рівні індивіда, його включеності у релігійну спільноту, належність до конфесії. В першому випадку релігійний символ виступає як ідентифікаційний маркер для всіх членів соціокультурного простору, в іншому – як належність людини до релігійної спільноти, конфесії.

В цьому контексті розглянемо есхатологічний міф, який має певні ідентифікаційні структурні складові, кожній із яких відповідає певний набір міфологічних символів. Перший структурний блок включає в себе образи глобальних спотворень світопорядку, загального розкладу культурних норм і правил, а також лих, які спіткають людей напередодні кінця світу. Про ці останні дні світу в Євангелії від Матвія повідомляється: "... Повстане народ на народ, і царство на царство, і голод, мор та землетруси настануть місцями" (Мф. 24:7). Наступний етап – воскресіння мертвих із тією метою, щоб прийняти участь в останній драмі світової історії. Цей процес доволі яскраво описується в книзі пророка Єзекіїля: "І сказав він мені: "Пророкуй про ці кістки, та й скажеш до них: Сухі кістки, послухайте слова Господнього! Так говорить Господь Бог до цих кісток: Ось я введу у вас духа – і ви оживете" (Іез. 37: 4–5). І завершальний етап есхатологічного міфу – поява нового світу, де якнайкраще буде влаштований світоустрій, який має доволі розмаїте символічне вираження в різноманітних культурах – Золотий чертог Гімлі (скандинавський міф), Небесний Ієрусалим (іудео-християнська традиція) тощо. Ця динаміка зміни світового порядку – яскравий приклад зміни символіки, яка, в свою чергу, вирізняється функціональною специфікацією, що відповідає глобальним світовим зрушенням. Отже, ідентифікаційна функція релігійного символу проявляється як на рівні його впізнання як релігійними, так і нерелігійними людьми, так і на рівні належності індивіда до певної конфесії, коли символізація стає невід'ємним компонентом його світоглядних уподобань та постійно актуалізує їх.

Формуючи в свідомості людини картину світу, релігійна символіка сприяє осмисленню віруючим цієї картини, отриманню ним сенсу життя. Додаючи сенс існуванню індивіда, вона породжує і підтримує надію в тих, хто вірує, вирватися за межі обмеженості, позбавитися від проблем буття, страждань, нещастя, самотності, морального падіння, розчарування в колишніх ідеалах. "Через те світоглядно-сенсотвірну підсистему, даючи людині власну відповідь на питання про сенс життя тим самим зумовлює зміст її діяльності, надає цілісності та єдності всім структурним елементам системи функціональності релігії, виступає її інтегративним началом. Знаходячись у корелятивному зв'язку з іншими підсистемами означеної системи, вона надає їм відповідної світоглядно-ідейної орієнтації" [9, с. 29]. Формуючи в свідомості особистості картину світу, світоглядна функція релігійної символіки сприяє осмисленню віруючим цієї картини, отриман-

ню ним сенсу життя. Даючи сенс існуванню індивіда, релігійні символи породжують надію на краще майбутнє, допомагають людині долати життєві негаразди, породжують готовність до самопожертвування в ім'я ідеалів, що склалися, наповнюють їх суспільним сенсом. Сенсожиттєва функція релігійної символіки пов'язана з світоглядними пріоритетами людини, з її уподобаннями, ціннісними установками.

Інтеграційна функція релігійних символів сприяє об'єднанню, збереженню існуючої спільності віруючих. За межами релігійної свідомості інтеграція може сприяти не лише стабільності певного кола віруючих, але й суспільства в цілому. В цьому випадку під стабільністю розуміється здатність соціальної системи до певних змін без докорінного руйнування її засад. Причому саме інтеграція, об'єднання і узгодження діяльності індивідів, соціальних груп, різних інститутів забезпечує стабільність. У сучасному суспільстві, функцію забезпечення інтеграції різних сфер духовного життя все більшою мірою беруть на себе державні правові інститути, підсилюючи тим самим процес секуляризації. Проте роль релігії, її складового компоненту – символіки, залишається досить високою в забезпеченні суспільної стабільності й солідарності, зміцненні етичних засад. Інтеграційна функція направлена на забезпечення цілісності і стабільності як окремого вірянину, так і релігійної спільноти, релігійної традиції загалом. Інтегруюча функція символу діє, структуруючи релігійний досвід згідно із задіяним символом, "вмонтовуючи" релігійний простір в поле "ми-вони".

На функціональний вияв релігійних символів впливають дві основні тенденції: релігієзація політики й політизація релігії. Намагання використувати релігію і церкву як інструмент для підтримки своїх акцій, для легітимізації своєї влади та ін. призводить до надмірної політизації, що й призводить до надання релігійним символам не властивих їм функцій. Легітимуюча функція релігійних символів обґрунтовує, освячує й певною мірою узаконює (легітимізує) їх в контекст суспільних порядків й інституцій. Завдяки цій функції релігія може оцінювати суспільні (політичні, культурні, національні та ін.) явища, формувати відповідне ставлення до них.

Презентаційна функція символу відображає його знакову сутність та робить його засобом релігійної комунікації, тобто дозволяє представляти, оформлювати інформацію і передавати її миттєво, минаючи раціональне осмислення та необхідний для цього час. Символ представляє те, що не є він сам, але в змістовному розгортанні чого він бере участь. В свою чергу, сакральний символ виконує в цьому акті важливу комунікаційну функцію. Він стає, так би мовити, концентрованим засобом виразу того смислового й емоційного навантаження, яке утримує сукупність віруючих в певних кордонах та допомагає їм існувати в них, не зважаючи на навколишні зміни. Відтак комунікативна функція символу фіксує його здатність до вираження у мовних знаках і передачі інформації шляхом релігійного дискурсу. На сьогоднішній день всі існуючі теорії символу підкреслюють його безсумнівну значимість для побудови будь-якого процесу комунікації. Ми стаємо свідками активного залучен-

ня релігійного символу в світські сфери, зокрема в засоби масової комунікації, в рекламну діяльність, у царину політики. Підґрунтям для цього є такі його особливості як емоційне значення, ціннісність, сакральність, його вдале вписування в те явище, яке він символізує.

Естетична функція означає функціонування символу як іконічного знаку, що має всі естетичні ознаки і тому є ефективним засобом релігійного впливу. Адже для того, щоб викликати певний відгук, потрібно розкрити ще щось: рівні душі, рівні нашої внутрішньої реальності, які відкриваються за допомогою символу. Відтак кожен символ має подвійну спрямованість: він розкриває реальність і розкриває душу. "Розкриття" – двояка функція, так як на більш глибоких рівнях виявляється реальність і на особливих рівнях-людська душа. Якщо в цьому полягає функція символів, то очевидно, що одні символи не можна замінити іншими, бо кожен з них має особливу функцію, яка є такою, як вона є, і відповідає саме даному символу. У цьому відмінність символів від знаків, тому що одні знаки завжди можуть бути замінені іншими. Символи завжди вказують нам на приховані рівні реальності, розуміння яких дозволяє людині досягти водночас, миттєво та одноразово масштабний пласт значень. Якщо, згідно з приписами Корану, Бога не дозволялося зображати, то все ж таки можна було його позначити буквами й знаками. Тому в мистецтві, особливо в оздобленні культових споруд, дістав розвиток геометричний орнамент, який у своїй основі мав знаки й мотиви із символічним релігійним змістом. Наприклад, слово "Аллах" позначалося чотирма вертикальними лініями, котрі схематично виражали літери цього арабського слова.

П. Тілліх відніс до релігійних символів всі ті символи-імена, які демонструють "граничний інтерес" людини. Релігійний символ, як ім'я сакрального предмета, таїть у собі енергію того, що він символізує, і пробуджує у віруючого відповідну силу. Звідси єдність містики і магії в релігійному імені. Так, для християнина символ хреста означає не тільки хрест як окремий матеріальний предмет, але разом з тим всю містичну історію Бога-Спасителя; сприйняття хреста магічно активує віру в особисте спасіння і вічне життя. Релігійні символи мають значний кумулятивний ефект; вони генерують бажані психологічні стани. В одну символічну подію, знак або вчинок вони спресовують та конденсують почуття захвату, смирення, вдячності тощо.

Таким чином можна стверджувати, що релігійні символи фіксують важливі смисли релігії, активізуючи емоційно-чуттєву, волетативну та когнітивну складові психіки, що уможлиблює інтенсифікацію релігійної свідомості та актуалізацію релігійної діяльності. Функції релігійної символіки – це способи їх дії в релігійній спільноті, суспільстві, функціональний вияв їх структурних елементів у соціумі. Саме функціональний аналіз дозволяє виявити способи, форми (специфіку прояву) і наслідки впливу релігійної символіки в релігійній традиції, суспільстві. Завдяки функціональним виявам певні релігійні символи набувають здатності забезпечувати стабільність тієї чи іншої релігій-

ної спільноти. Дослідження функціональних виявів релігійних символів сприятиме їх систематизації, з'ясуванню їх специфікації та розмежуванню із світськими символами.

1. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / М. Коцюбинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com>. 2. Ересько М. Н. Язык религии: пролегомены к когнитивному дискурсу // Религиоведение. – 2007. – № 2. – С. 98–115. 3. Тиллих П. Динамика веры // Пауль Тиллих. Избранное. Теология культуры. – М.: Юрист, 1995. – С. 132–215. 4. Кувчичка С. О. Види релігійних символів // Грані. Філософія. – 2010. – № 4 (72). – С. 81–85. 5. Карабыков А. В. О роли имени и именования в Ветхом Завете // Религиоведение. – 2009. – № 3. – С. 5–11. 6. Шмидт В. В. О знаке и символе в религии и обществе как проблеме межинституционального диалога // Религиоведение. – 2011. – № 3. – С. 69–75. 7. Философский энциклопедический словарь / [сост. Д. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с. 8. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Д. Ентоні Сміт; пер. з англ. П. Тарашука. – К.: Основи, 1994. – 224 с. 9. Виговський Л. А. Релігій як суспільно-функціонуючий феномен: автореф. дис. ... д-ра філос. наук / Л. А. Виговський; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2005. – 34 с.

Надійшла до редколегії 14.09.12

УДК 165.192

С. В. Бойко, асп., КНУТШ

ВЧЕННЯ ПРО БОГОЛЮДСТВО ЯК ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ДОБИ

У статті розглядаються перспективи актуалізації релігійно-філософського вчення В. Соловйова та С. Франка про боголюдину в контексті формування гуманістичного світогляду постіндустріального суспільства. Обґрунтовується відповідність ключових ідей зазначеної концепції духовним потребам сучасної людини. Аналізуються процеси формування нового типу особистості і колективної відповідальності в постіндустріальну епоху, заснованих на усвідомленні людиною своєї божественної природи.

Ключові слова: людина, гуманізм, духовність, Бог, постіндустріальне суспільство.

В статье рассматриваются перспективы актуализации религиозно-философского учения В. Соловьева и С. Франка о богочеловечестве в контексте формирования нового гуманистического мировоззрения постиндустриального общества. Обосновывается соответствие ключевых идей данной концепции духовным потребностям современного человека. Анализируются процессы формирования нового типа личности и коллективной ответственности в постиндустриальную эпоху, основанных на осознании человеком своей божественной природы.

Ключевые слова: человек, гуманизм, духовность, Бог, постиндустриальное общество.

The article comments on the prospects of actualization of the Vladimir Soloviov's and Semen Frank's religious-philosophic doctrine about divine humanity in the context of the new humanistic worldview formation in the postindustrial society. It shows the congruence of the key ideas of this concept to the spiritual needs of modern human being. The author provides an analysis of the formation of the new type of personal and collective responsibility in postindustrial age, based on human awareness about his divine origin.

Keywords: human being, humanism, spirituality, God, postindustrial society.

В нову постіндустріальну епоху, обриси якої формуються сьогодні, центром соціальних взаємодій, культурного праксису і філософського осмислення знов стає Людина. За словами учня видатного індійського філософа і йога Шрі Ауробіндо, Сатпрема, "... ми стоїмо, як перед сті-